

077 Conclusion and reflexions

Vooraf

Mondriaan en de Amerikaanse kunstkritica Charmion von Wiegand¹ ontmoeten elkaar voor het eerst in april 1941². Bij deze gelegenheid geeft Mondriaan zijn eerste autobiografische aantekeningen aan Charmion met informatie over zijn leven en werk. In de maanden mei en juli daaropvolgend geeft of stuurt hij haar aanvullingen en nieuwe teksten over zijn werk en leven. Deze - voor Von Wiegand geschreven autobiografische manuscripten - worden gepresenteerd in dit corpus als:

- 076 [*Born in Holland*]
- 077 *Conclusion and reflexions*
- 078 [*Autobiographical text (July 13, 1941)*]
- 079 [*Autobiographical text (July 24, 1941)*]
- 080 [*Autobiographical text (July, 1941)*]

Bron

We hebben twee manuscripten met vrijwel dezelfde tekst gevonden. Het eerste manuscript bevindt zich in Mondriaans nalatenschap³, het tweede is een fotokopie van een manuscript in het Mondrian/Von Wiegand archief⁴.

In Mondriaans nalatenschap bevindt zich in archiefmap '45a' een manuscript dat we om twee redenen hebben gesplitst in twee aparte teksten: [*Born in Holland*] en *Conclusion and reflexions*. De eerste reden voor deze splitsing is dat de paginanummering van het manuscript '45a' niet doorloopt; de nummering van het manuscript [*Born in Holland*] eindigt bij pagina 10 en *Conclusion and reflexions* begint bij pagina 7. De tweede reden is dat - in het Mondrian/Von Wiegand archief - het manuscript [*Born in Holland*] is gedateerd 'April 41' en het manuscript *Conclusion and reflexions* 'may - 41'. Blijkbaar heeft Mondriaan deze teksten als twee aparte teksten beschouwd, door ze apart te dateren en te ondertekenen. Reden voor ons voor een afzonderlijke presentatie van manuscript '45a[1]' [*Born in Holland*] en '45a[2]' *Conclusion and reflexions*.

Manuscript '45a[2]' in het Holtzman Deposit bestaat uit vijf schrijfblokvellen⁵. Sommige zijn aan twee kanten beschreven en slechts twee van de vijf hebben een paginanummer: 1 en 3. Het handschrift is moeilijk leesbaar en de tekst bevat veel correcties. De in totaal acht beschreven pagina's bevatten drie tekstfragmenten die beginnen met het onderstreepte woord 'Conclusion'. Het eerste fragment blijkt gebruikt te zijn bij het schrijven van het tweede fragment. Bijgeschreven verbeteringen of doorhalingen van het eerste fragment, zijn in de lopende tekst van het tweede doorgevoerd. Het derde fragment bestaat uit slechts enkele doorgehaalde regels⁶. Deze bron beschouwen we als authentiek, geautoriseerd en onvoltooid.

Het tweede manuscript van *Conclusion and reflexions* – in het Mondrian/Von Wiegand archief - is veel duidelijker en netter geschreven, zonder al te veel wijzigingen en doorhalingen. Dit manuscript is getiteld *Conclusion and reflexions*. Het heeft genummerde pagina's (7, 8, 8a en 9) en is gedateerd ('may - 41') en ondertekend ('Piet Mondrian'); in het vervolg aangeduid als: manuscript '[CVW-2]'. De eerste zes pagina's van de tekst zijn niet gevonden. Deze bron beschouwen we als authentiek, geautoriseerd en onvoltooid.

De correcties van '45a[2]' zijn in de lopende tekst van het manuscript '[CVW-2]' verwerkt. Bij het overschrijven in het net wordt de tekst echter toch hier en daar toch weer gewijzigd. Bijvoorbeeld: Mondriaan voegt aan de titel 'and reflexions' toe.

Het woord 'Conclusion' doet vermoeden dat het hier gaat om een titel van een afsluitend hoofdstuk. In het Holtzman Deposit is daarom gezocht naar een passende voorafgaande tekst. Het

¹ Charmion von Wiegand (1898-1983), Amerikaans kunstkritica en kunstenares.

² CRII: 175; letter Von Wiegand to Motherwell (Digital Appendix: Supplements 101-4 - Letter Von Wiegand to Motherwell – May 28, 1947.)

³ Holtzman Deposit: Box 2, Folder 45a.

⁴ The Paul Getty Research Institute, Los Angeles, USA; Call Number 990024 'Piet Mondrian letters received (photocopied), 1940-1941'. (With the courtesy of the Estate of Charmion von Wiegand and their representative, Michael Rosenfeld Gallery, LLC, New York, NY.)

⁵ Afmeting: 24,8 x 19,7 cm (9¾ x 7¾ inch).

⁶ Digital Appendix: Supplements 077 – 'Conclusion' (manuscript 45a[2]).

manuscript [*Born in Holland*] ('45a[1]') leek daarvoor het meest geschikt. Maar zoals eerder opgemerkt, gaat het hier om twee verschillend genummerde en gedateerde teksten.

Een andere tekst waarvan *Conclusion and reflexions* het afsluitende hoofdstuk zou kunnen zijn, is niet gevonden.

Samen met 076 [*Born in Holland*] vormt *Conclusion and reflexions* een zogenoemde dubbele presentatie met 093 *Toward the True Vision of Reality*.

Basistekst en leestekst

Het manuscript dat Mondriaan aan Von Wiegand gaf of stuurde, is de basis voor de leestekst. Het is netjes geschreven, kent weinig wijzingen, en is gedateerd en ondertekend. Dit in tegenstelling tot het andere manuscript ('45a[2]'), dat veel meer een 'kladversie' is. Bovendien blijkt uit doorgevoerde correcties dat het Von Wiegand manuscript ('[CVW-2]') is ontstaan uit manuscript '45a[2]'.

Titel

Het manuscript '[CVW-2]' is in vergelijking met manuscript '45a[2]' veel netter geschreven en bovendien zijn de pagina's genummerd. Het manuscript '[CVW-2]' is te beschouwen als de eindfase van een schrijfproces. De titel van het manuscript '[CVW-2]' is ook de titel van de gepresenteerde tekst: *Conclusion and reflexions*, inclusief de foutieve schrijfwijze van 'reflexions' (of 'reflections').

Datering en ondertekening

Mondriaan heeft *Conclusion and reflexions* ('[CVW-2]') gedateerd op 'may - 41'. De datering van de gepresenteerde tekst is: mei 1941⁷.

De tekst is ondertekend met 'Piet Mondrian'.

Ontstaan en publicatie

Tijdens de eerste ontmoeting tussen Mondriaan en Charmion von Wiegand - 22 april 1941 - geeft hij haar zijn eerste autobiografische aantekeningen. Zij wil het materiaal gebruiken voor een artikel over Mondriaan. Echter pas in de herfst van 1943 verschijnt Von Wiegands eerste artikel over Mondriaan⁸. In dit artikel citeert zij Mondriaans autobiografisch materiaal niet letterlijk, maar gebruikt zij wel zijn informatie.

Later (28 mei 1947) zegt Charmion von Wiegand in een brief aan Robert Motherwell⁹: 'I first met Mondrian in April 1941, when I interviewed him for a magazine. He was then living at 353 East 56th St. Although the magazine had commissioned the interview, they did not publish it, as they thought Mondrian "too esoteric". In connection with this interview, Mondrian had prepared some notes for me. I put these notes into correct English and sent them back to him.'

Conclusion and reflexions is gedateerd 'mei 1941'. Mogelijk heeft Mondriaan brief van 19 mei 1941 aan Charmion iets van doen met *Conclusion and reflexions*; hij schrijft: 'Dear Mrs. von Wiegand, Thank you very much for your letter and invitation. Very nice that Holty¹⁰ will come and fetch me Thursday night. I shall bring the copy you made for me with me. I changed some parts and made an other supplement. I was very busy with it, so this letter comes so late! With warmest greetings Very sincerely Yrs. Piet Mondrian.'

Het manuscript *Conclusion and reflexions* vertoont evenals het manuscript [*Born in Holland*] een tekstueel verband met de latere publicatie [093] *Toward the True Vision of Reality* (januari 1942). De gang van zaken is waarschijnlijk de volgende geweest. Aan het eind van de eerste ontmoeting met Charmion von Wiegand (22 april 1941) geeft Mondriaan haar de autobiografische tekst [*Born in Holland*]. Enkele weken later (begin mei 1941) geeft of stuurt hij haar - bij wijze van aanvulling - nog een autobiografische tekst en deze tekst is *Conclusion and reflexions*. De strekking van beide manuscripten is merkbaar in de publicatie *Toward the True Vision of Reality*. We vermoeden dat Charmion publicatie op verzoek van Mondriaan heeft geschreven. Dit vermoeden is gebaseerd op het feit dat we geen enkel manuscript van Mondriaan hebben gevonden met betrekking tot *Toward the True Vision of Reality*. Daarnaast schrijft Von Wiegand in haar brief aan Motherwell dat Mondriaan haar vaak heeft gevraagd om hem te helpen met zijn

⁷ Mondriaan woonde op dat moment in New York, 353 East 56th Street.

⁸ Charmion [von] Wiegand. 'The Meaning of Mondrian', in: *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, no. 8 (Fall 1943): 62-70.

⁹ Robert Motherwell (1915-1991), Amerikaans schilder; editeur van 'the Documents of Modern Art', uitgegeven bij Wittenborn Art Books. (Digital Appendix: Supplements 101-4 – Letter Von Wiegand to Motherwell - May 28, 1947.)

¹⁰ Carl Holty (1900-1973), Amerikaans kunstenaar.

teksten: 'During the spring and summer of 1941, I saw Mondrian once or twice a week, and discussed with him various other essays, which he asked me to translate and edit. As a result of our conferences, many essays were translated and re-written.'¹¹

Charmion von Wiegand heeft *Toward the True Vision of Reality* geschreven en daarbij gebruik gemaakt van de manuscripten [*Born in Holland*] en *Conclusion and reflexions*, maar van Mondriaans woordgebruik is weinig overgebleven. Om recht te doen aan Mondriaans oorspronkelijke bewoordingen worden de manuscripten en de publicatie beschouwd als drie aparte teksten en worden ze hier afzonderlijk gepresenteerd.

Later (herfst 1943) gebruikt Von Wiegand [*Born in Holland*] en *Conclusion and reflexions* ook voor haar artikel¹². Ook hierin gebruikt ze de informatie uit de teksten, maar neemt zij deze niet letterlijk over.

Conclusion and reflexions is niet gepubliceerd.

Sleutelwoorden

Met een aantal kenschetsende woorden (in alfabetische volgorde) geven we aan wat er in *Conclusion and reflexions* besproken wordt. Van de zogenoemde specifieke en soms minder specifieke Mondriaan-woorden wordt een verklarende omschrijving gegeven in het 'Sleutelwoordenregister'¹³. De in dit register verduidelijkte sleutelwoorden zijn hieronder cursief weergegeven.

Sleutelwoorden: *abstraction, culture of plastic art, equilibrium, intuition, tragedy, true reality.*

Schilderijen ontstaan tijdens schrijfperiode

Conclusion and reflexions is gedateerd 'mei 1941'. Mondriaan heeft de tekst geschreven als aanvulling op het materiaal dat hij reeds op 22 april 1941 aan Von Wiegand had gegeven. We vermoeden hij de korte tekst ergens in de maand mei 1941 heeft geschreven. Volgens de Catalogue Raisonné heeft Mondriaan in 1941 zes schilderijen vervaardigd: B299/319-B304/293¹⁴. Hij zal tijdens het schrijven aan *Conclusion and reflexions* met één of meer van deze schilderijen bezig zijn geweest.

¹¹ Letter Charmion von Wiegand to Robert Motherwell - May 28, 1947. Vindplaats brief: George Wittenborn, Inc. Papers, MoMA Archives, New York. (Digital Appendix: Supplements 101-4 - Letter Von Wiegand to Motherwell - May 28, 1947.)

¹² Charmion [von] Wiegand. 'The Meaning of Mondrian'. In: *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, no. 8 (Fall 1943): 62-70.

¹³ Digital Appendix: Documentation - Mondrian Vocabulary Explained.

¹⁴ CRII: 403-407.